

การใช้หลักพุทธธรรมในกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชนของ
ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านศึกษากรณี บ้านเขวากลาง หมู่ 2
ตำบลเขวากลาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

วิศิษฐ์ เจนนานนท์*

(วันรับบทความ : 21 มีนาคม 2562 /วันแก้ไขบทความ : 25 มิถุนายน 2562 /วันตอบรับบทความ : 26 มิถุนายน 2562)

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การใช้หลักพุทธธรรมในกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชนของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ศึกษากรณี บ้านเขวากลาง หมู่ 2 ตำบลเขวากลาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยใช้หลักพุทธธรรมของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกภาคสนามกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวม 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการทางด้านพุทธศาสนา จำนวน 2 คน กลุ่มผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 2 คน และกลุ่มลูกบ้านผู้ที่เคยมีความขัดแย้งและเป็นคู่กรณีกันมาก่อน จำนวน 4 คน รวมจำนวน 8 คน ผลการศึกษาวิจัย พบว่าความขัดแย้งที่พบในหมู่บ้านเขวากลาง หมู่ 2 ตำบลเขวากลาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ส่วนใหญ่เป็นความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) และความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) ซึ่งในมุมมองของพระพุทธศาสนา มองว่าความขัดแย้งดังกล่าว เกิดมาจากมูลเหตุภายในคือ มิจฉาทิฎฐิ ซึ่งมีที่มาจาก โยนิโสมนสิการ อกุศลมูล 3 และปัจจัยจรรรมโดยมี ติฎฐิเป็นแกนกลาง ส่วนหลักธรรมที่ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งเป็นคนกลางนำมาใช้ในการเจรจาไกล่เกลี่ย ได้แก่ หลักอคติ 4,หลักพรหมวิหารธรรม, หลักขันติธรรม และการคิดแบบโยนิโสมนสิการ เพื่อวิเคราะห์เรื่องราวความขัดแย้ง ส่วนหลักธรรมสำหรับผู้เสียหายในการเจรจาไกล่เกลี่ย คือ หลักอภัยทาน หลักธรรมสำหรับผู้กระทำความผิดในการเจรจาไกล่เกลี่ย คือ กุศลมูล, อกุศลมูล, หิริโอตตปละ และรูปแบบการเจรจาไกล่เกลี่ยที่ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งเป็นคนกลางได้ใช้ในการเจรจาไกล่เกลี่ย ก็คือใช้ หลักการประนีประนอม หรือที่ในทางพุทธศาสนาเรียกว่า “ติณัตถการกะ” ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ใช้ในการระงับความขัดแย้งประเภทหนึ่งใน “อธิกรณสมณะ” นอกจากนี้ยังได้นำภูมิปัญญาพื้นบ้านท้องถิ่นของชาวอีสานคือ ความเชื่อถือและความเคารพต่อผู้มีอาวุโสกว่า มาประยุกต์ใช้ในการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนอีกด้วย ซึ่งการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยใช้หลักพุทธธรรมนี้ถือว่าเป็นจัดการปัญหาความขัดแย้งแนวพุทธสันติวิธีที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งได้ทุกเรื่อง เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นและความเข้มแข็งสามัคคีให้แก่ชุมชน

คำสำคัญ : เจรจาไกล่เกลี่ย/ ความขัดแย้ง/ พุทธธรรม

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชากฎหมายมหาชน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Using Buddhadhamma of Community Conflict by Mediation Process in the
Headman Community and the Village Committee : Study on Kwao Krang
Village Moo 2 Kwao Yai Sub-District, Kantharawichai District,
Mahasarakham Province

Visit Jennanont^{*}

(Received Date : March 21, 2019, Revised Date : June 25 , 2019, Accepted Date : June 26, 2019)

Abstract

This research is entitled, “Using Buddhadhamma to resolve Community Conflict through Mediation involving the Headman and the Village Committee : Study on Khwao Krang Village Moo 2, Khwao Yai Sub-District, Kantharawichai District, Maha Sarakham Province”. A qualitative research method was conducted with field-based in-depth interviews (qualitative and field research). Three key informants were utilized, including two groups of Buddhist scholars, village headmen and village committee members 2 people conflict and was a party before 4 people, totaling 8 people. Research suggested that most conflicts founded in Khwao Krang Village were data conflict and interest conflict. The Buddha viewed that such conflicts were caused by “Miccha-ditthi” which comes from Ayonisomanasikara, Akusala-mula 3, and Papanca dhamma a dignity with “ditthi” was a central core as for the principle of the village headman and the village committee, which is the mediator used in mediation negotiations, including the principles of prejudice Agati 4, Brahnaviharadhamma , Khanti-dhamma the main principles and Yonisomanasikan for thinking analyzed conflict stories for the principle of the victims in the mediation negotiations was the apostle principle, the principle for the perpetrators of the mediation process was, kusala-mula , Akusala-mula , Hiri-Ottapa the conscience and the form of mediation negotiation that the village headman and the mediator village committee used to negotiate mediation. Compromise in Buddhism is called “Tinnawatthaka”, a principle used in the suppression of a type of conflict called “Athikaranasamatha” to settle litigation. Local folk wisdom was also used. The Isan

^{*} Ph.D. ,Assistant Professor at Department of Public Law , Faculty of Law, Mahasarakham University

people trust and respect their elders to resolve conflicts that occur in their communities. The negotiation of mediation using this principle of Buddhism was considered to be the management of Buddhist conflict, a peaceful method Buddhist peaceful that was used in all matters of conflict management. To creating unity and strength for the community.

Keywords: Mediation/ Conflict/ Buddhadhamma

บทนำ

ปัญหาความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ทุกสังคม ซึ่งมีที่มาจาก การที่มนุษย์เกิดกระบวนการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ระหว่างกันในเชิงสังคม ซึ่งความขัดแย้งนี้สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกสถานที่และในทุกละเวลา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546 น. 3-4) ส่วนใหญ่มักจะเริ่มจากการมีความคิดเห็นที่ต่างกันอย่างเห็นหรือเกิดจากความเห็นซึ่งไม่ลงรอยกัน เพราะไม่มีทางเป็นไปได้เลยที่จะทำให้คนทั้งหลายเหล่านั้นมีความคิดเห็นที่ตรงกันหรือเหมือนกันได้ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ความขัดแย้งนี้เป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์และสังคม ที่นักวิชาการส่วนใหญ่เห็นว่าเป็น “สิ่ง หรือภาวะจำเป็น” ที่มนุษย์ในฐานะที่เป็น “เป็นสัตว์สังคม”(Social Animals) ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ นอกจากนี้ นักวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียงหลายคนทั้งในอดีตและปัจจุบัน ต่างก็ยอมรับและเห็นตรงกันว่า ศาสนามีความจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ไม่น้อยไปกว่าวิทยาศาสตร์ จนมีคำกล่าวว่า วิทยาศาสตร์กับศาสนาเหมือนกับ ปีกสองปีกของนก นกจะบินได้ก็ต้องอาศัยปีกที่สมบูรณ์และแข็งแรงทั้งสองข้าง แต่โลกในยุคปัจจุบันเปรียบเสมือนนกปีกหักข้างหนึ่ง คือด้านศาสนาและศีลธรรมกำลังเสื่อมถอยจากจิตใจของบุคคล เพราะบุคคลในยุคปัจจุบันกำลังปฏิเสธหลักศีลธรรม ดังนั้นสังคมในยุคปัจจุบันจึงเสื่อมโทรมและเต็มไปด้วยปัญหาจนกลายเป็นวิกฤตปัญหา แม้จะมีการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้ก้าวหน้าไปไกลมากมายแค่ไหนเพียงใดก็ตาม แต่สังคมก็ยังคงได้รับความเดือดร้อนจากความขัดแย้งอันนำไปสู่การเกิดอาชญากรรมขึ้น มีการเบียดเบียนกันตลอดเวลา ไม่มีความสุขสงบร่มเย็น เพราะสาเหตุเนื่องมาจากมนุษย์ในสังคมไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ปีกอีกข้างหนึ่ง นั่นก็คือศีลธรรมในสังคม (พรกิจ กิจจารุวัฒนากุล, 2551, น.28) นั่นเอง บางครั้งความขัดแย้งก็เพิ่มพูนรุนแรงจนกลายเป็นข้อพิพาทขนาดที่ต้องการเอาชนะกันให้ได้เพราะแต่ละฝ่ายต่างมีวิถีไม่ยอมกันกรณีดังกล่าวจึงต้องมีการกระบวนการเข้ามาจัดการกับข้อพิพาทโดยเฉพาะ ได้แก่ การฟ้องร้องต่อศาล (Litigation) หรือหมายถึงการหาคนกลาง คือ ศาลมาตัดสินชี้ขาดข้อพิพาทที่ได้แย้งหรือถกเถียงกันอยู่นั้น (วันชัย วัฒนศัพท์, 2550, น.153) ซึ่งถ้าหากไม่เลือกวิธีการฟ้องร้องกันแล้ว คู่กรณีก็อาจพร้อมใจ

มาเผชิญหน้าเพื่อเจรจากันที่เรียกว่า การเจรจาต่อรอง (Negotiation) ทั้งนี้ วิธีคิดของการเจรจาต่อรอง จะเห็นว่า มีจุดประสงค์เพื่อจะเอาชนะกัน มากกว่าเพื่อที่จะสมานฉันท์คืนดีกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อความขัดแย้งรุนแรงมากขึ้น มีความต้องการแตกต่างกันมากขึ้น จนมาพบทางตันของการเจรจา ซึ่งแม้จะพยายามเจรจาต่อรองกันอย่างเต็มที่แล้วความขัดแย้งก็ยังไม่อาจยุติ ตกลงหาทางออกกันไม่ได้เลย ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องหาวิธีการใหม่ซึ่งวิธีการนั้นก็คือ การใช้คนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ย (Mediation) เพื่อระงับข้อพิพาทความขัดแย้งนั้น

ในทางพุทธศาสนาเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นในระดับใดก็ตาม พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่จะต้องเข้าไปเจรจาไกล่เกลี่ยเชื่อมความสัมพันธ์ที่มีรอยร้าวของบุคคลหรือกลุ่มคนที่ขัดแย้งกันให้กลับมาคืนดีดังเดิม ซึ่งการพยายามช่วยเหลือเป็นคนกลางเจรจาไกล่เกลี่ยจะช่วยยุติความขัดแย้งลง และจะทำให้เกิดความสามัคคีปรองดองกันขึ้น และเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสรรเสริญยกย่อง ดังความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

“ผู้ใดเมื่อชนเหล่าอื่นลวंगเกินกัน เขาสามารถประสานชนเหล่านั้นได้ด้วยตัวเอง ผู้นั้นแหละเป็นผู้ยอดเยี่ยม เป็นผู้นำภาระไป เป็นผู้ทรงธุระไว้ได้” (มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2539 เล่มที่ 27 หน้าที่ 166) ทั้งนี้ เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงวางเฉยต่อปัญหาดังกล่าว แต่ทรงใช้หลักเหตุผลในการพิจารณาถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยให้ความสำคัญกับผู้กระทำความผิด ชุมชนและผู้เสียหาย และทรงวางระเบียบแบบแผนในการป้องกันเหตุที่จะทำให้เกิดการกระทำความผิดซ้ำโดยการบัญญัติเป็นธรรมวินัยขึ้นหรือประมวลสิกขาบท โดยจุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนานั้นอยู่ที่ มีธรรมอยู่ก่อนแล้ว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง “ธรรม” คือความจริงหรือความเป็นไปของธรรมชาติที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติของมัน ซึ่งธรรมนี้ถือเป็นกฎธรรมชาติ พระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่เกิด ธรรมก็อยู่ของมันอย่างนั้น เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบความจริงของกฎเกณฑ์ธรรมชาตินี้แล้ว จึงได้ทรงนำมาเปิดเผยแสดงสั่งสอน พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงเข้าถึงธรรมและได้รับประโยชน์จากธรรมข้อนี้อย่างเต็มที่แล้ว โดยทรงเอาธรรมมาประพฤติปฏิบัติแล้วจึงทรงพัฒนาตัวเองจนเป็น “พุทธะ” หรือผู้ตรัสรู้แล้ว ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบานแล้ว และทรงเห็นว่าการค้นพบธรรมข้อนี้มีคุณประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อมวลมนุษย์จึงทรงนำธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ได้เองนั้นไปสั่งสอนผู้อื่นต่อไป พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ นิติศาสตร์แนวพุทธ พอสรุปได้ว่า ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา หลักการใดๆก็ตามจะเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อมีธรรมเป็นพื้นฐาน ซึ่งธรรมดังกล่าวมีความสอดคล้องกับหลักแห่งความจริงหรือสัจธรรมซึ่งหมายรวมถึงธรรมชาติของมนุษย์ไว้ด้วย ดังนั้น คำว่า “ธรรม” กับคำว่า “วินัย” สองคำนี้จึงเป็นคำที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะพระพุทธเจ้าทรงใช้เรียกคำสั่งสอนของพระองค์ว่า “ธรรมวินัย” ก่อนจะใช้คำว่าพระพุทธศาสนาเหมือนดังเช่นในปัจจุบัน วินัยจึงเป็นระบบหรือระเบียบแบบแผนอันเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ ซึ่งมีรากฐานมาจากธรรมชาติอันเป็นสัจธรรมอันบริสุทธิ์ (ธรรม) โดยอาศัยความสอดคล้องตามธรรมชาติ

ระบบระเบียบแบบแผนที่พระองค์ทรงวางไว้จึงจะมีความชอบธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555 น.48) และเนื่องจากทรงเห็นว่า หมู่มวลมนุษย์มีจำนวนมาก ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์คงจะสอนได้ไม่มาก พระองค์จึงให้มีการจัดตั้งระบบที่จะให้มนุษย์มาอยู่รวมตัวกันเป็นชุมชนให้มีระเบียบแบบแผนในการเป็นอยู่และที่สำคัญเพื่อให้มนุษย์เหล่านี้ได้ประโยชน์จากธรรมหรือได้รับประโยชน์จากการสอนของพระองค์อย่างเต็มที่ จึงทรงจัดตั้งและวางระบบแบบแผนทางสังคมขึ้นมา ซึ่งเรียกการจัดตั้งเป็นชุมชนนี้ว่า “ภิกขุสังฆะ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555 น.7) การจัดระบบระเบียบตามพระวินัยก็คือการถือเอาประโยชน์จากกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ กล่าวคือเป็นการที่มนุษย์เอาสติปัญญาและเจตจำนงอันเป็นคุณสมบัติพิเศษที่ตนมีอยู่ มาเพิ่มเข้าไปเป็นปัจจัยพิเศษในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ เพื่อให้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั้นดำเนินไปในทางที่จะก่อให้เกิดผลดีต่อชีวิตและสังคมของตนต่อไปโดยมีความสอดคล้องกับปัญญาและเจตจำนงของมนุษย์นั่นเอง (ชาลณนรงค์ บุญหนุน, 2550 น.19) ดังนั้น พระธรรมวินัยหรือหลักพุทธธรรมจึงเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการพิจารณาหาหนทางในการแก้ไขปัญหาคติความขัดแย้งในงานวิจัยเล่มนี้ และเหตุผลอีกประการก็คือ การบัญญัติสิกขาบทหรือพระธรรมวินัยหรือประมวลสิกขาบทของพระพุทธเจ้านี้มีเหตุผลเพื่อประโยชน์ 10 ประการ ดังนี้คือ เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์ เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้เกียจคร้าน เพื่อความอยู่อย่างผาสุกของเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหมดอันจะบังเกิดในปัจจุบัน เพื่อบำบัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม และเพื่อเอื้อเฟื้อวินัย และเพื่อเป็นการสร้างบรรทัดฐานให้กับสังคม ดังที่ปรากฏเหตุการณ์ความขัดแย้งในคัมภีร์พระไตรปิฎกและพระพุทธเจ้าทรงแก้ไขปัญหานั้นโดยเน้นหนักไปที่การยุติความขัดแย้งไม่ให้ลุกลามบานปลายต่อไป และมีเป้าหมายให้ผู้เสียหายและชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน อันเป็นหลักการสำคัญของการจัดการความขัดแย้งแนวพุทธหรือที่เรียกว่าแนวทางพุทธสันติวิธี ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า

“พระพุทธศาสนานี้ คนที่ศึกษารู้อยู่กันดีว่าเป็นหลักการที่สอนให้เว้นจากการเบียดเบียนกันโดยสิ้นเชิง ถึงขั้นที่ว่า ไม่มีการจงใจฆ่าที่ไม่บาป จนไม่มีข้อที่จะนำไปใช้อ้างในการรุกรานทำร้ายกัน การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาจึงมาพร้อมกับคำสอนให้เลิกการแบ่งแยกและเบียดเบียน โดยเฉพาะสอนให้เลิกถือชั้นวรรณะและเลิกการบูชาบุญ สอนให้แก้ปัญหาด้วยวิธีการแห่งเมตตา-กรุณา อย่างสากถ (หรือจะเรียกว่าแบบอหิงสาหรือแบบ Nonviolence ก็แล้วแต่) ดังที่พวกฝรั่งก็รู้เรื่องนั้นดีกันพอสมควร ถึงกับถือว่า พระพุทธศาสนาเป็นที่มาของขบวนการสันตินิยม (Pacifism) ที่แพร่หลายของโลก” (อัจฉริยา ธีรศรีโชติ, 2552, น.2)

ดังนั้น หากเรายอมรับว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็น และเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคมในระดับโลกิยะแล้ว หน้าที่สำคัญของมนุษย์และสังคมจึงไม่ได้อยู่ที่ “การหลบหนี” หรือ “สลาย”

ความขัดแย้ง หากแต่ยอมรับสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น แล้วมองว่าความขัดแย้งนั้นเป็น “ทุกข์” ประการหนึ่งของชีวิตและสังคม และแสวงหาคำตอบว่า ความขัดแย้งมีสาเหตุเกิดจากอะไร นำไปสู่อะไร และเราควรจะมีท่าทีต่อความขัดแย้งนั้น รวมไปถึงการแสวงหาทางออก หรือหาเครื่องมือ เพื่อนำไปจัดการความขัดแย้งให้ถูกต้องตามหลักเหตุผล และเหมาะสมกับบุคคลและชุมชนได้อย่างไร จึงจะทำให้มนุษย์และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังนั้นการจะระงับข้อพิพาทในชุมชนเพื่อให้เกิดความสามัคคี ความสงบสุขแก่ชุมชนไม่ว่าจะระดับหมู่บ้านหรือระดับที่สูงกว่านี้ขึ้นไปนั้น การไกล่เกลี่ย (Mediation) ถือได้ว่าเป็นวิธีที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งมากที่สุด ซึ่งแม้แต่รัฐเองก็ได้มองเห็นความสำคัญในเรื่องวิธีการไกล่เกลี่ยเพื่อระงับความขัดแย้งนี้มานานแล้ว ดังจะเห็นได้ชัดเจนจาก พระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 ที่กำหนดให้ผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่อำนวยความสะดวก เป็นธรรม สร้างความสามัคคีและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน การประนีประนอมข้อพิพาทในระดับชุมชนระดับหมู่บ้าน ได้มีการบัญญัติเป็นข้อบังคับของกระทรวงมหาดไทย เมื่อปีพุทธศักราช 2530 โดยมีเจตนารมณ์ที่จะให้ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้ทำการระงับข้อพิพาทที่ลูกบ้านในหมู่บ้านของตนเกิดข้อขัดแย้งโต้เถียงกัน ซึ่งเมื่อลูกบ้านคู่พิพาทสามารถตกลงยุติการพิพาทกันได้แล้ว ต่างก็ยังสามารถอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสงบสุข มีความเรียบร้อยในชุมชน แล้วยังจะเป็นการสร้างสามัคคีแก่สังคมต่อไป อันจะเป็นผลดีกับทุกฝ่าย ซึ่งบทบาทของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน จะมีบทบาทเหมือนการอนุโตตุลาการ ใช้การตัดสินคดี ซึ่งทำให้มีผู้แพ้ผู้ชนะ ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ เรื่อง หลักพุทธธรรมที่ใช้ในกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชนของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ในเชิงอาชญาวิทยาแนวพุทธ (Buddhist Criminology) อันจะทำให้คดีความข้อพิพาทต่าง ๆ ไม่ต้องขึ้นไปสู่กระบวนการพิจารณาของศาลซึ่งเป็นยุติธรรมสายทางหลัก ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทความขัดแย้งในปัจจุบันยังก้าวไม่ผ่าน ศาสนวิทยา (Theology) ดังนั้น จึงจำเป็นต้องดึงศาสนาเข้ามาใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทความขัดแย้งให้มากที่สุด โดยเฉพาะพุทธศาสนา ซึ่งการมองแบบนี้ เป็นการมองในทฤษฎีแบบองค์รวม (Holistic View) คือ ใช้แนวคิดของการจัดการความขัดแย้ง เป็นศาสตร์หลักแล้วใช้ศาสนาวิทยา (Theology) อันเป็นศาสตร์อื่น ซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์สังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าพุทธสันติวิธีจะเป็นกระบวนการยุติธรรมสายทางเลือกอีกทางหนึ่งที่สามารถใช้ในการจัดการปัญหาความขัดแย้งของสังคมไทยในปัจจุบันได้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสารัตถะของหลักพุทธธรรมจากพระสูตรในพระไตรปิฎกถึงสาเหตุของความขัดแย้งและรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท

2. เพื่อศึกษารูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยใช้หลักพุทธธรรมของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน
4. เพื่อเป็นการสร้างองค์ความรู้และบริการวิชาการให้แก่ชุมชนที่อยู่บริเวณโดยรอบมหาวิทยาลัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

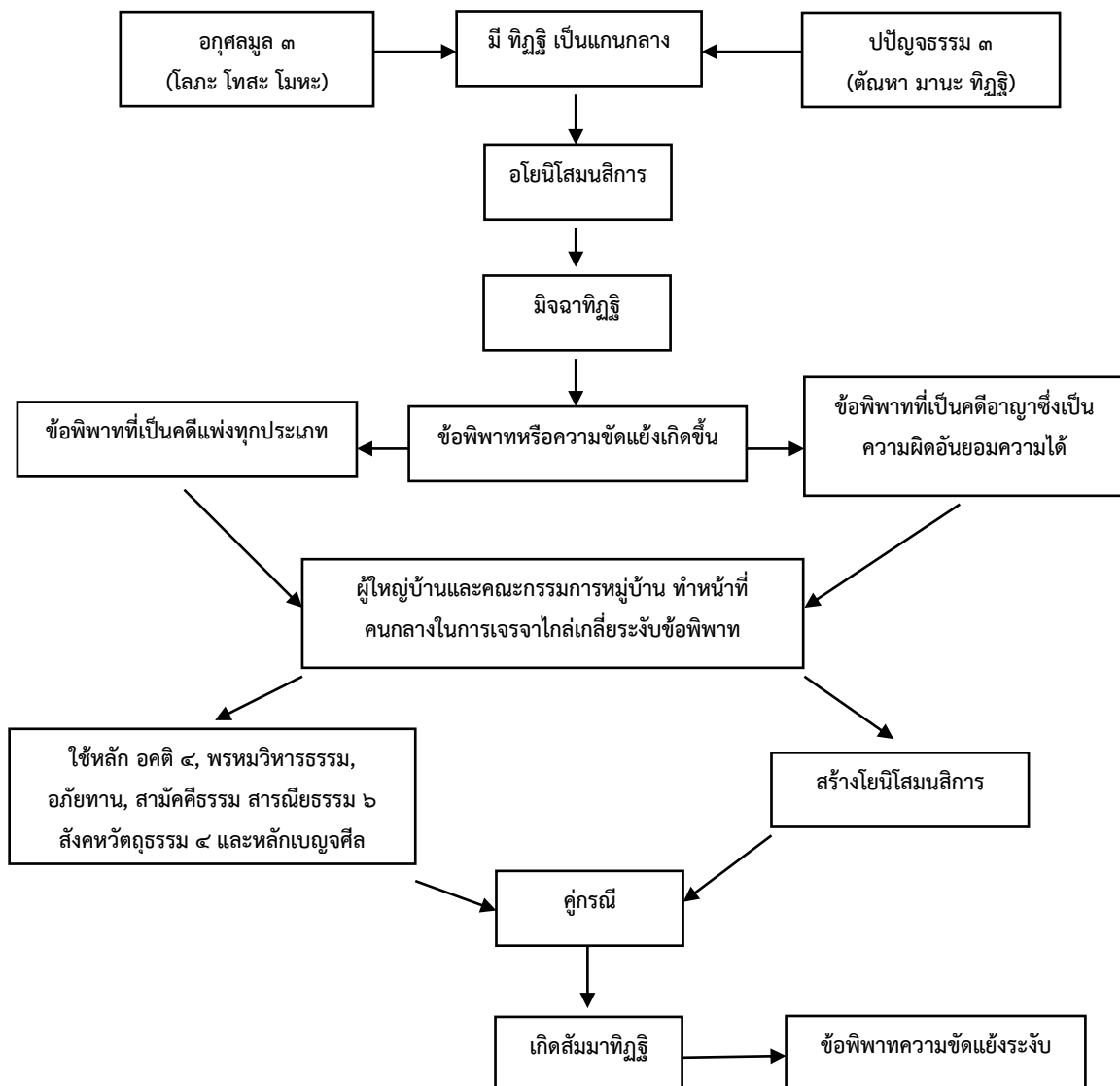
ผู้วิจัยได้บูรณาการองค์ความรู้จากแนวความคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่หลากหลาย ประเด็น โดยเป็นการประยุกต์แนวคิดพุทธ ธรรมที่ปรากฏ ในคำสอนทางศาสนาพุทธคือ พระไตรปิฎก เข้ากับทฤษฎีทางอาชญาวิทยาที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง โดยมุ่งศึกษาไปที่ รากเหง้าที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้ง ในมิติและมุมมองทางพุทธศาสนา โดยมีแนวคิดเรื่อง การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ : หลักการและเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้งของ ชลากร เทียนส่องใจ และแนวคิดเรื่อง การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษามโหสถชาดก ของ ปกรณ์ ศรีปะลาด เป็นฐานความคิดในงานวิจัยเล่มนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาสาเหตุของความขัดแย้งในมิติและมุมมองของพระพุทธศาสนา และนำสิ่งที่ได้จากการศึกษามาปรับประยุกต์เพื่อใช้ในกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชน โดยใช้หลักแนวคิดทางพุทธธรรม จากการศึกษาพบว่า รากเหง้าที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในมุมมองของพระพุทธศาสนานั้น สามารถอธิบายในมุมมองของอภิปรัชญาได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกคือ อภิปรัชญา 3 อันได้แก่ โลภะ(ความโลภ) โทสะ(ความโกรธ) และโมหะ(ความหลง) และกลุ่มที่สองคือกลุ่มปญจธรรม ซึ่งได้แก่ ตัณหา มานะ และทิฐิ โดยเฉพาะกลุ่มกิเลสที่เป็นรากเหง้าของอภิปรัชญา 3 อย่าง คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ซึ่งถือว่าเป็นเหตุปัจจัยของปัญหาของความขัดแย้งทั้งหมด โดยเฉพาะ ทิฐิ ในกลุ่มปญจธรรมนั้นถือได้ว่าเป็นแกนกลางของความขัดแย้งที่อยู่ลึกที่สุด เพราะเป็นการยึดมั่นถือมั่นในอุดมการณ์ของตนเอง ถ้าทิฐินั้นประกอบไปด้วยอภิปรัชญา ซึ่งก่อให้เกิดมิจฉาทิฐิ ก็จะนำพามาสู่ความขัดแย้งนั้น เพราะเมื่อบุคคลมีความเห็นความเชื่อในเรื่องใดเรื่องแล้ว มานะและตัณหาก็คงแสดงบทบาทเพื่อตอบสนองความเห็นในความเชื่อนั้น ๆ ดังนั้น มิจฉาทิฐิก็เป็นรากฐานของความขัดแย้ง แต่ในทางตรงกันข้าม สัมมาทิฐิเป็นรากฐานของจริยธรรม บุคคลผู้ประกอบด้วยสัมมาทิฐิย่อมกระทำความเจริญรุ่งเรืองแก่สังคม สร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมได้มากเช่นใด บุคคลผู้ประกอบด้วยมิจฉาทิฐิย่อมกระทำความพินาศก่อให้เกิดโทษแก่สังคมได้มากเช่นเดียวกัน ส่วนคำว่า “ปญจธรรม” นั้นเป็นคำเรียกชื่อรวมที่ใช้เรียกกลุ่มกิเลส ๓ ตัว คือ ตัณหา มานะ และทิฐิ ซึ่งหมายถึง ธรรมเครื่องเน้นย้ำ หรือกิเลสที่ทำให้คิดปรุงแต่งยึดถือยึดพิสดาร และเป็นตัวคอยบงการพฤติกรรมที่ทำให้มนุษย์ผ่านไปมา ขัดแย้ง แข่งขัน แย่งชิงกัน ตลอดจนก่อสงครามระหว่างพวกระหว่างฝ่าย การจัดการความขัดแย้งตามที่ปรากฏในพระวินัยนั้น จะมุ่งเน้นไปที่

“อธิกรณสมณะ 7 ประการ” ซึ่งเป็นเครื่องมือเพื่อใช้ระงับอธิกรณต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ แต่ในปัจจุบันพบว่าหลักการดังกล่าวก็ได้นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งในสังคมฆราวาสด้วย ซึ่งได้แก่ การไต่สวน หรือตามแนวทางที่เรียกว่า “อุพพาหิกวิธี” หรือ การประนีประนอมยอมความ หรือ ตามแนวทางที่เรียกว่า “ติณวัตถารกะ” หรือ ใช้การลงมติเสียงข้างมาก หรือที่เรียกว่าตามแนวทาง “เยภยยสิกา” และสุดท้ายคือใช้กระบวนการทางศาลหรือ “สังฆสภา” บทบาทของปัญญาชนซึ่งประกอบไปด้วย ตัณหา มานะ ทิฐิ อยู่ในกระบวนการรับรู้ของมนุษย์ จะมีความแตกต่างกันไปในบุคคลแต่ละคน และจะส่งผลให้ทิฐิในแต่ละบุคคลแตกต่างกันไปอีกด้วย ปัญญาชนทั้งสามตัวนี้ จะทำงานประสานสัมพันธ์กันและเป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน เพียงแต่ว่าตัวใดตัวหนึ่งจะแสดงออกมาเป็นตัวเด่นในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งตัวเด่นที่ว่านั้น ก็คือทิฐินั่นเอง และยังส่งผลให้บุคคลแต่ละคนยึดมั่นถือมั่นในทิฐินั้นอีกด้วย และนั่นคือที่มาหรือรากเหง้าของความขัดแย้งทั้งปวง ดังนั้นในการแก้ไขความขัดแย้ง ผู้เจรจาไกล่เกลี่ยจึงต้องทำหน้าที่ในการบ่อนสัจญา หรือความรู้ใหม่ให้กับคู่กรณีทั้งสองฝ่าย พยายามให้เกิดความคิดปรุงแต่งที่เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องที่เรียกว่า “สัมมาทิฐิ” ที่จะสามารถจัดการกับปัญหาความขัดแย้งได้ โดยการใช้กลยุทธ์ชี้แจงเชิงอุปมาอุปไมย ซึ่งเปรียบเสมือนกับการเล่าเรื่องในทางที่จะชักจูงให้คู่กรณีทั้งสองเป็นฝ่ายคิดหาหนทางด้วยตนเอง ในการคลี่คลายปัญหา กระบวนการคิดดังกล่าวถือว่าเป็นกระบวนการในการสร้างโยนิโสมนสิการนั่นเอง ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยภายใน ในการที่จะก่อให้เกิดสัมมาทิฐิ ในการนำไปจัดการปัญหาความขัดแย้งและกลับมาคืนดีกัน สมัครสมานสามัคคีกันต่อไป ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ย จะต้องเป็นผู้นำชุมชนที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายเคารพและศรัทธา สาเหตุเพราะโยนิโสมนสิการจะเกิดขึ้นกับคู่กรณีทั้งสองฝ่ายได้ จะต้องเริ่มต้นจากการที่มีศรัทธาก่อนเป็นลำดับแรก สำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธนี้ คือ ความพยายามที่จะทำการไกล่เกลี่ยให้คู่กรณีทั้งสองฝ่าย ลด ตัณหา ทิฐิ มานะลง จนกระทั่งจุดสนใจหรือความต้องการของทั้งสองฝ่ายนั้น มีความประสานกลมกลืนกันจนไม่มีความขัดแย้งเหลืออยู่แล้ว จะทำให้เกิดความสามัคคีขึ้น ซึ่งในการลดระดับของ ตัณหา ทิฐิ มานะ ในการจัดการความขัดแย้งนั้น จะต้องเกิดจากการให้อภัยทั้งทางกาย วาจา และทางใจ หรือ ความเสียสละของคู่กรณี ซึ่งอยู่ภายใต้จิตใจที่มีความเมตตา และมีสัมมาทิฐิเป็นพื้นฐานสำคัญก่อนเรื่องอื่นใด ส่วนหลักธรรมที่ผู้เจรจาไกล่เกลี่ยหรือคนกลางควรจะมีได้แก่หลักธรรมดังต่อไปนี้ คือ อภัยทาน, อคติ 4, พรหมวิหารธรรม สามัคคีธรรม สารณียธรรม 6 สังคหวัตถุธรรม 4 และหลักเบญจศีล เป็นต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การวิเคราะห์องค์ประกอบที่มาของความขัดแย้ง ในงานวิจัยนี้ ถือได้ว่าเป็นการวิเคราะห์แบบแยกให้เห็นเหตุแห่งความขัดแย้งและถือว่าเป็นการคิดแบบโยนิโสมนสิการแบบหนึ่ง คือ การคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย โดยการพิจารณาสภาพที่เป็นปัญหาแล้วหาหนทางแก้ไข ด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์กันและส่งผลสืบทอดต่อกันมา อาจจะเรียกวิธีการคิดแบบนี้ว่า การคิดแบบอหิทัปปัจจยตา หรือคิดตามหลักปฏิจจสมุปบาท

ก็ได้ เช่น “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป” ซึ่งการคิดวิเคราะห์แบบนี้ จะทำให้เกิดความเข้าใจว่า ความขัดแย้งนั้นเป็นวิถีตามธรรมชาติของมนุษย์ เมื่อเข้าใจเช่นนี้แล้วจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของคนในสังคมปัจจุบันได้อย่างตรงประเด็นได้ในที่สุดตามกรอบแนวคิดด้านล่าง

สมมุติฐาน

หลักพุทธธรรม เป็นหลักธรรมที่ผู้ใหญ่วัยและคณะกรรมการหมู่บ้านที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ย เพื่อระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชน บ้านเขวากลาง หมู่ 2 ตำบลเขวากลาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคามได้

วิธีการศึกษา

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และภาคสนาม (Qualitative and field Research) มีการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยขั้นตอนแรกของกระบวนการศึกษา ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จากพระไตรปิฎก อรรถกถาชาดกต่างๆ และแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการทบทวนองค์ความรู้ เอกสาร แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากการสัมภาษณ์ถึงข้อมูลสาเหตุของความขัดแย้งและหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการเจรจาไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท แล้วผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์คำสัมภาษณ์จากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและการเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สามารถนำมาสนับสนุนข้อมูลจากการศึกษาทบทวนเอกสาร และงานวิจัยโดยมี 1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ มี 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งเป็นผู้ใหญ่วัยหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 2 คน 2) กลุ่มนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 คน และ 3) กลุ่มลูกบ้านผู้ที่เคยมีความขัดแย้งและเป็นคู่กรณีกันมาก่อน ของหมู่บ้านเขวากลาง หมู่ 2 ตำบลเขวากลาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 4 คน รวมจำนวนทั้งหมด 8 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลความคิดเห็นจากประสบการณ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเรื่องความขัดแย้งตามแนวคิดของพุทธศาสนา ตลอดจนแนวทางของการเจรจาไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยใช้หลักพุทธธรรม โดยแนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วยแนวคำถามในประเด็นเกี่ยวกับ สาเหตุของความขัดแย้ง สภาพปัญหา และปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเกิดความขัดแย้งในปัจจุบัน และหลักพุทธธรรมจากพระสูตรในพระไตรปิฎก ที่กล่าวถึงมูลเหตุของการเกิดความขัดแย้ง ตลอดจนหลักธรรมที่คนกลางที่ทำหน้าที่เจรจาไกล่เกลี่ยควรนำมาใช้ในการเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งและรูปแบบของการเจรจาไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทหรือความขัดแย้งโดยใช้หลักพุทธธรรม ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยพิจารณาและเปรียบเทียบข้อมูลจากบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในแต่ละกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญและ

ประสบการณ์เฉพาะด้านต่างกัน โดยผู้วิจัยได้เห็นหลายๆ เหตุการณ์ และ เมื่อทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าแล้ว ข้อมูลที่ไม่ต้องการจะถูกกำจัดออกไปไม่ถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์ ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) จากข้อมูลที่ได้รับ โดยอาจมีการแบ่งประเภทตามเนื้อหาของกรอบแนวคิดทฤษฎีหรือตอบปัญหาของการวิจัยที่กำหนดไว้ และเปรียบเทียบเนื้อหาข้อมูลต่าง ๆ แยกเป็นประเด็นๆ ไป

ผลการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยพบว่า สภาพปัญหาและปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเกิดความขัดแย้งขึ้นในปัจจุบัน เกิดมาจากรากเหง้าที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งสามารถอธิบายในมุมมองของอภุคศาสตร์ได้ 2 กลุ่ม คือ “อภุคสมมูล 3” ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ และ “ปัญญจธรรม” ซึ่งได้แก่ ตัณหา มานะ และทิฐิ และมองว่า สาเหตุของความขัดแย้งเกิดจาก 2 สาเหตุที่สำคัญ คือ 1) ศีลหรือข้อปฏิบัติพฤติกรรมไม่เท่าเทียมกัน (ศีลอสามัญญตา) และ 2) ความเห็นหรือทัศนคติไม่ตรงกัน (ทิฐิออสามัญญตา) โดยทิฐินั้น ถือได้ว่าเป็นแกนกลางของความขัดแย้งทั้งหมด เพราะเป็นการยึดมั่นถือมั่นในอุดมการณ์ และถ้าทิฐินั้นประกอบไปด้วยอภุคสมมูล 3 คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง อีกด้วยแล้ว ก็จะก่อให้เกิดมานะ อันนำไปสู่การเกิด มิจฉาทิฐิ และนำไปสู่ความขัดแย้ง ซึ่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านเขวากลาง หมู่ที่ 2 ตำบลเขวากลาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคามนั้น ที่ผ่านมาจากประสบการณ์ของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นความขัดแย้ง 2 ด้านคือ ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) ได้แก่ และความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) และพบว่าหลักพุทธธรรมที่ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านที่เป็นคนกลางได้นำมาใช้ในการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อยุติความขัดแย้ง ประกอบด้วยหลักธรรมดังต่อไปนี้ ได้แก่ หลักขันติธรรม หลักพรหมวิหารธรรม 4, หลัก อคติ 4, หลักสังคหวัตถุธรรม 4, หลักอภัยทาน สามัคคีธรรม สารณียธรรม 6 และหลักเบญจศีล ส่วนรูปแบบของการเจรจาไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทหรือระงับความขัดแย้งของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้วิจัยพบว่า ใช้รูปแบบ “ติณวัตรการกะ” คือ การระงับข้อพิพาทความขัดแย้งโดยการให้ทั้งสองฝ่ายประนีประนอมกัน ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งในการระงับความขัดแย้งที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ที่เรียกว่า “อธิกรณสมถะ” หรือ ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์หรือวิธีการเพื่อระงับอธิกรณ์

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยพบว่า ในการเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งของหมู่บ้านเขวากลาง หมู่ที่ 2 จะเป็นการใช้บุคคลที่สาม (Third Party) คือ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน จะมาทำหน้าที่ในการช่วยไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง ในลักษณะที่คู่กรณีไม่สามารถจัดการแก้ปัญหาหรือหาข้อยุติจากข้อขัดแย้งได้ ซึ่ง

บุคคลที่สามที่มาทำหน้าที่เป็นคนกลางนี้ จะต้องเป็นบุคคลที่คู่กรณีทุกฝ่ายให้ความเคารพนับถือ ไว้เนื้อเชื่อใจและมีความเป็นกลาง ที่สำคัญคู่กรณีทั้งสองฝ่ายจะต้องสมัครใจและเต็มใจที่จะยินยอมเจรจาไกล่เกลี่ยและยินยอมให้ผู้เจรจาไกล่เกลี่ยเข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางไกล่เกลี่ยข้อพิพาทความขัดแย้งของตนกับคู่กรณีอีกฝ่ายด้วยซึ่งหลักความยินยอมนี้ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งทำหน้าที่เป็นคนกลางจะต้องรับรู้รายละเอียด ข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับคู่กรณีทั้งสองฝ่าย และจะต้องนำข้อมูลที่ได้เหล่านั้นมาทำการวิเคราะห์หาสาเหตุที่แท้จริง เพื่อที่จะได้นำไปสู่ทางออก หรือหาหนทางในการจัดการปัญหาร่วมกัน โดยคนกลางจะต้องมีหน้าที่ในการทวนเนื้อความข้อเท็จจริงเรื่องราวต่างๆของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย เพื่อให้เกิดความเข้าใจในข้อมูลหรือเรื่องราวที่จะต้องมีความเข้าใจให้ถูกต้องตรงกันทั้ง ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งทำหน้าที่เป็นคนกลาง และคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ที่สำคัญจะต้องทำการวิเคราะห์เรื่องราวโดยปราศจากอคติทั้งปวง จากนั้นขั้นตอนต่อไปผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจะเรียกคู่กรณีที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเข้าสู่การเจรจาด้วย การที่ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจะเป็นผู้กล่าวนำในการเจรจาเพื่อให้คู่พิพาททั้งสองฝ่ายอยู่ในกรอบกติกา โดยใช้คำถามชุดเดียวกัน เพื่อสลายการยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตนของคู่กรณีแต่ละฝ่ายก่อน เพราะความเป็นตัวตนเป็นที่มาของการถูกดูหมิ่น เหยียดหยาม และเกลียดชังบุคคลอื่น หรือแม้แต่การไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นหรือการแสดงออกของบุคคลอื่น หลักธรรมพื้นฐานที่ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งเป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทพึงตระหนักคือ การสลายความเป็นตัวตนของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายที่มีความขัดแย้งกัน ด้วยหลักอนัตตา จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน พบว่าผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งเป็นคนกลางจะชี้ให้เห็นถึงผลดีและผลเสีย ที่จะเกิดแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายในกรณีที่ตกลงกันได้ เมื่อผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านได้ความแจ่มชัดในข้อเท็จจริงแล้วว่า ฝ่ายใดเป็นฝ่ายผิด จึงทำการสอบถามฝ่ายที่ผิดว่าจะยอมรับผิดและสำนึกในความผิดหรือไม่ ถ้ายอมรับผิดก็จะทำการว่ากล่าวตักเตือนและกำชับว่าอย่ากระทำเช่นนั้นอีก โดยชี้ให้เห็นถึงผลดีผลเสียที่จะตามมา เพื่อให้คู่กรณีเกิดสำนึกมาทบทวนหรือให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายเกิด “ทวิญญูสามัญญตา” คือ มีความเห็นหรือทัศนะที่เหมือนกันและมี สีสสามัญญตา คือมีพฤติกรรมข้อปฏิบัติที่เหมือนกัน ดังนั้นความขัดแย้งจึงสามารถยุติลงได้ด้วยความพึงพอใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในหมู่บ้าน เขวากกลาง หมู่ที่ ๒ นั้นได้อาศัยความเชื่อในตัวบุคคล อันได้แก่ความเชื่อในตัวผู้นำชุมชน ความเชื่อในผู้มีอาวุโสกว่า ซึ่งสิ่งนี้ถือว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวอีสานที่ทรงคุณค่าและมีอิทธิพลต่อชาวอีสานเป็นอย่างมากในการนำมาประยุกต์ใช้ในการระงับข้อพิพาทในสังคมชุมชนหมู่บ้านเขวากกลาง หมู่ที่ 2 ในกระบวนการตัดสินใจของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นและความเข้มแข็งสามัคคีให้แก่ชุมชน โดยจะเห็นว่า ข้อพิพาทความขัดแย้งทุกเรื่องสามารถยุติจบลงได้ด้วยดี ล้วนมาจากการประยุกต์ใช้ภูมิ

ปัญญาพื้นบ้านท้องถิ่นของชาวอีสานทั้งสิ้น และเมื่อเปรียบเทียบกระบวนการวิธีการจัดการความขัดแย้งของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านของหมู่บ้านเขวากลาง หมู่ที่ ๒ กับวิธีการระงับความขัดแย้งในของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทแล้ว ผู้วิจัยพบว่า เมื่อผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านทราบเรื่องราวหรือเหตุการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแล้วหรือในทางพุทธศาสนาเรียกความขัดแย้งนี้ว่า “อธิกรณ์” จะเรียกประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือ ในกรณีที่ไม่ได้เรียกประชุม เพราะกลัวผู้เสียหายได้เข้าร้องเรียนต่อผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้านโดยตรง ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการจึงทราบว่าความประพฤติที่ผู้นั้นทำอยู่ไม่เหมาะสมและเป็นสาเหตุที่มาให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน ขั้นตอนนี้ในทางพุทธศาสนาเรียกว่า “ประชุมสงฆ์” จากนั้นเข้าสู่ขั้นตอนของ “การสอบถามเพื่อค้นหาความจริง” หรือไต่สวนหาความจริงที่เรียกว่า “อุพพาหิกวิธี” โดยจะใช้วิธีการสอบถามจากผู้ถูกกล่าวหา และผู้กล่าวหาโดยการแยกเจรจา ซึ่งจะทำให้การสอบถามข้อเท็จจริงจากผู้กล่าวหาก่อน และค่อยสอบถามข้อเท็จจริงจากผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งกรณีนี้ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจะสอบถามข้อเท็จจริงจากทั้งสองฝ่าย ก็ต่อเมื่อผู้ถูกกล่าวหาไม่ยอมรับว่าตนเองกระทำผิด จึงต้องสอบถามจากผู้กล่าวหาด้วย หลังจากสอบถามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว เมื่อผู้กระทำผิดยอมรับผิด หรือว่าคณะกรรมการหมู่บ้านลงมติว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นจริง ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านหรือ “สังฆะ” จะตำหนิสั่งสอนผู้กระทำผิด เมื่อผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านได้ตำหนิและสั่งสอนผู้กระทำผิดแล้ว ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจะบัญญัติข้อปฏิบัติและวางโทษสำหรับผู้กระทำผิดหรือในทางพุทธศาสนาเรียกการลงโทษนี้ว่า “การปรับอาบัติ” เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายที่จะเกิดขึ้นซ้ำขึ้นอีกในอนาคต จึงได้ร่วมกันตราข้อปฏิบัติหรือความตกลงร่วมกันที่เรียกว่า “กฎของหมู่บ้าน” หรือในทางพุทธศาสนาเรียกว่า “สิกขาบท” ขึ้น ในการเจรจาไกล่เกลี่ยระงับความขัดแย้งนี้ของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านนี้ ยังได้ใช้หลักเดียวกันกับการระงับความขัดแย้งที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทที่เรียกว่า “อธิกรณ์สมณะ” หรือ ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์หรือวิธีการเพื่อระงับอธิกรณ์ โดยผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจะใช้วิธี “เยยยาสีกา” การใช้เสียงข้างมากในคณะกรรมการหมู่บ้านตัดสินข้อพิพาทหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้น ในกรณีที่บุคคลหลายฝ่ายมีความเห็นไม่ตรงกันและจะใช้วิธี “ปฎิญาตกรรมะ” คือการลงโทษตามที่ให้การยอมรับกรณีความขัดแย้งเกิดจากสาเหตุที่ไม่ชัดเจน ส่วนกรณีที่ความขัดแย้งในหมู่บ้านเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ควรถือสาเอาความซึ่งกันและกันให้วุ่นวายใหญ่โตเกินกว่าเหตุ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจะใช้วิธี “ติณวัตถการกะ” คือระงับข้อพิพาทความขัดแย้งโดยการประนีประนอมกันทั้งสองฝ่าย คือร่วมมือกันกลบเรื่องไว้ พักเรื่องไว้ ไม่นำมาคิด ให้เวลาช่วยเยี่ยวยาความขัดแย้งนั้น ซึ่งผู้วิจัยพบว่า พบว่าความขัดแย้งในหมู่บ้านเขวากลาง หมู่ที่ ๒ มักจบและยุติลงด้วยวิธี “ติณวัตถการกะ” คือ การระงับข้อพิพาทความขัดแย้งโดยการทำทั้งสองฝ่ายประนีประนอมกันทั้งสิ้น

ข้อจำกัด

1. ข้อจำกัดด้านเวลา

ผู้วิจัยมีเวลาศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ค่อนข้างน้อย เนื่องจากผู้วิจัยยื่นข้อเสนอโครงการวิจัยต่อคณะต้นสังกัด ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2560 แต่เพิ่งจะได้รับเงินทุนสนับสนุนในการทำวิจัยเมื่อเดือนพฤษภาคม 2561 และจะต้องทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ให้แล้วเสร็จภายในเดือนกันยายน 2561 จึงได้ขอขยายเวลาส่งเล่มรายงานวิจัยถึงเดือนธันวาคม 2561 ประกอบกับการะงานสอนในคณะต้นสังกัดที่ผู้วิจัยทำงานอยู่ จึงทำให้ผู้วิจัยมีระยะเวลาในการเดินทางไปเก็บข้อมูลวิจัยน้อย ประกอบกับเนื้อหาในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬารามราชวิทยาลัย ที่มีเนื้อหาปริมาณมากถึง 33 เล่ม อีกทั้งมีความละเอียดอ่อนตลอดจนสำนวนภาษาที่ใช้นั้น ยากยิ่งต่อการทำความเข้าใจ ผู้วิจัยจึงต้องใช้เวลาในการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและเรียบเรียงขั้นตอนทั้งหมดมากขึ้น เพื่อให้งานวิจัยเล่มนี้สมบูรณ์ที่สุด

2. ข้อจำกัดด้านแหล่งค้นคว้า

แม้พระไตรปิฎกตลอดจนอรรถกถาชาดกต่างๆซึ่งเป็นเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ในงานวิจัยเล่มนี้ จะเป็นคัมภีร์สำคัญทางพุทธศาสนา แต่ก็ได้มีการแพร่หลายสู่สาธารณชนมากนัก แหล่งในการค้นคว้าหาข้อมูลในเอกสารชั้นปฐมภูมินี้ จึงมีจำกัดแต่เพียงในวัดและห้องสมุดขนาดใหญ่เท่านั้น ทั้งนี้ เพื่อเป็นการป้องกันความเสียหายอันจะเกิดขึ้นแก่หนังสือ ส่วนใหญ่วัดและห้องสมุดจะไม่อนุญาตให้นำพระไตรปิฎกออกไปภายนอก คงอนุญาตให้ใช้อ่านค้นคว้าได้เฉพาะแต่ในบริเวณวัดหรือห้องสมุดเท่านั้น ผู้วิจัยจึงต้องหาเวลาเดินทางไปค้นคว้าหาข้อมูลในพระไตรปิฎกที่ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย วิทยาเขตอานันทมุนี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และวิทยาเขตวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ทำพระจันทร์ ในการทำวิจัยเล่มนี้ ทั้งนี้การเดินทางไปค้นคว้าหาข้อมูลในพระไตรปิฎกยังทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสพบปะกับผู้ทรงความรู้ในพระไตรปิฎกที่ได้แนะนำข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อการวิจัย ทำให้ได้ทั้งกัลยาณมิตร ที่ปรึกษาด้านงานวิจัย และที่ปรึกษาทางธรรมกลับมาอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากผลวิจัย

1. ในฐานะที่ พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ทั้งภาครัฐและเอกชนควรจะได้ร่วมมือกัน มีการส่งเสริม และเผยแพร่ให้ประชาชนนำหลักคำสอนในพุทธธรรมมาใช้ในการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อระงับความขัดแย้ง อันเป็นการประยุต์และบูรณาการหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อนำมาจัดการกับปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยใช้หลักพุทธธรรมนั้นถือว่าเป็นพุทธสันติวิธีที่กำลังได้รับ

ความนิยม และถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายในการดำเนินคดีโดยเฉพาะในชั้นประนีประนอมของศาลยุติธรรมเพื่อลดปริมาณคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมสายทางหลัก

2. ศูนย์ดำรงธรรมจังหวัด, สำนักงานยุติธรรมจังหวัด และสำนักงานพระพุทธศาสนา ของทุกจังหวัด ควรจะได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนศาสตร์ที่ว่าด้วยพุทธสันติวิธี ในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่อง การเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งโดยนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการเจรจาไกล่เกลี่ย โดยมีการจัดหลักสูตรฝึกอบรม การเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งซึ่งมีการบูรณาการระหว่าง ศาสตร์ที่ว่าด้วยพุทธสันติวิธีกับศาสตร์อื่นๆที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับการเจรจาไกล่เกลี่ย ให้แก่ผู้นำชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ ให้มีความรู้ในเรื่องต่างๆ เหล่านี้ เพื่อสร้างนักไกล่เกลี่ยที่มีคุณภาพและสามารถปฏิบัติงานได้จริง โดยใช้หลักการทางพระพุทธศาสนา และคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้เข้ามามีส่วนช่วยให้การดำเนินการแก้ไขความขัดแย้งมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการทำวิจัยครั้งนี้ ถึงแม้ว่า ผู้วิจัยจะได้มุ่งเน้นไปที่การศึกษาเชิงคุณภาพ ทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร และเชิงภาคสนาม แต่เนื่องด้วยระยะเวลาในการวิจัยที่จำกัด ยังขาดการศึกษาวิจัยเชิงทดลองในภาคสนามอย่างจริงจัง เพื่อที่จะได้เป็นการพิสูจน์ว่า การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยใช้หลักพุทธธรรมนั้นสามารถที่จะนำไปใช้จัดการปัญหาความขัดแย้งได้จริงและมีประสิทธิภาพในทุกชุมชนและเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ เพื่อที่จะนำมาสรุปได้ว่า การเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งโดยนำหลักพุทธธรรมมานั้น เป็นรูปแบบที่สามารถนำมาจัดการกับปัญหาความขัดแย้งได้จริง และเป็นประโยชน์ต่อสังคม และยังก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของพุทธศาสนิกชนในประเทศไทยอีกด้วย

2. การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่สี่คือ เพื่อเป็นการสร้างองค์ความรู้และบริการวิชาการให้แก่ชุมชนที่อยู่บริเวณโดยรอบมหาวิทยาลัย พื้นที่ในการศึกษาวิจัยจึงเป็นชุมชนที่อยู่โดยรอบมหาวิทยาลัยเท่านั้น ในการทำวิจัยในครั้งต่อไปจึงควรจะมีการศึกษาในพื้นที่อื่น ซึ่งมีความขัดแย้งหลากหลายประเภทมากกว่านี้

บรรณานุกรม

ชาญณรงค์ บุญหนุน. (2550). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ “ความเป็นธรรมในพระไตรปิฎก” ชุดโครงการ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ชลากร เทียนส่องใจ. (2553). *การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ: หลักการและเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้ง*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปกรณ์ ศรีปะลาด. (2553). *การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษามโหสถชาดก*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *สลายความขัดแย้ง*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมมิก.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2555). *นิติศาสตร์แนวพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2555). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 35. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พลีธัมม.

พรกิจ กิจจารุวัฒนากุล. (2551). *การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาครอบครัวในสังคมปัจจุบัน*. พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 1-33*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วันชัย วัฒนศัพท์. (2550). *ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า.

อัจฉริยา อิศริโชติ. (2552). *ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎก*. สังคมวิทยามหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.